

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

FEATURES OF THE INNOVATIVE PEDAGOGICAL SYSTEM FOR FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION PAPER

У статті розкриваються особливості багатокomпонентної інноваційної педагогічної системи, спрямованої на формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, розглядається модель інноваційної педагогічної системи з формування соціальної активності учнів, її функціональні та структурні компоненти, їх взаємозв'язок, особливості функціонування. Зазначається, що до структурних компонентів належать діяльність учителів, учнів, адміністрації й органів самоврядування, а також цілі та зміст освіти, способи взаємозв'язку, наукова й навчальна інформація, освітньо-інформаційний простір. До функціональних компонентів належать проєктувальний, прогностично-антиципативний, управлінський, корекційно-оціночний, організаторський, технологічний, конструктивний, комунікативний і соціальний простір. Також у статті сформульовано поняття освітньо-інформаційного простору для формування соціальної активності учнів і розкрито поняття «прогнозування» й «антиципації». Докладно авторка зупинилася на особливостях управлінської діяльності в умовах інноваційної педагогічної системи, обґрунтовує необхідність корекційно-оціночного компонента. Основна увага зосереджується на тому, що в інноваційній педагогічній системі діяльність усіх компонентів, окрім загальноосвітніх, спрямована на формування соціальної активності учнів, вона є цілісною та має інтегральні властивості. Акцентується увага на тому, що структурні й функціональні компоненти педагогічної системи характеризуються взаємною зумовленістю, парними зв'язками, які не дають системі змоги зруйнуватися. Звертається увага на те, що інноваційна педагогічна система формування соціальної активності учнів є сукупністю пов'язаних мікропросторів, мікросередовищ, що утворюють ієрархічну систему навчального закладу, націлену на досягнення максимального освітнього ефекту й формування соціальної активності учнів.

Ключові слова: інноваційна педагогічна система, соціальна активність учнів, функціональні та структурні компоненти.

The article reveals peculiarities of multicomponent innovation pedagogical system aimed at forming social activity of students in institutions of general secondary education. In particular, the model of innovative pedagogical system for the formation of social activity of students, its functional and structural components, their interrelation, features of functioning are considered. It is noted that the structural components include the activities of teachers, students, administrations and self-government, as well as the goals and content of education, methods of communication, scientific and educational information, educational and informational space. And functional components include design, prognostic and anticipatory, managerial, correctional, evaluation, organizational, technological, constructive, communicative and social. The article also formulates the concept of the educational and informational space for the formation of students' social activity and the concept of "forecasting" and "anticipation" is revealed. The author focuses on the peculiarities of management activity in the context of the innovative pedagogical system, substantiates the necessity of the correction-estimating component. The main focus is also on the fact that in the innovative pedagogical system, the activities of all components, other than general education, are aimed at forming social activity of students, it is integral and has integral properties. The attention is paid to the fact that the structural and functional components of the pedagogical system are characterized by a mutual precondition, a pair of connections that do not allow the system to collapse. Attention is drawn to the fact that the innovative pedagogical system of formation of social activity of students is a set of related micro spaces, microenvironments that form a hierarchical system of educational institutions, aimed at achieving maximum educational effect and formation of social activity of students.

Key words: innovative pedagogical system, social activity of students, functional and structural components.

УДК 373.6

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-35>

Булавенко С.Д.,

канд. пед. наук, докторант
Інституту проблем виховання
Національної академії
педагогічних наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку держави, нових технологій, суспільних трансформацій підвищуються вимоги до освітніх закладів з боку соціального державного запиту, активізується необхідність створення педагогічної системи з оптимальними

умовами освітнього середовища, що впливають на особистісний розвиток підростаючого покоління. При цьому одним із пріоритетних завдань системи загальної освіти є підготовка особистісно та соціально зрілої людини, що володіє гуманістичними цінностями, сформованими особистіс-

ними якостями і здатністю до саморозвитку [3]. Це завдання є особливо актуальним сьогодні, бо саме від особистісного розвитку буде залежати якість формування ціннісно-смыслових позицій і соціальна активність учнівської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значну увагу системному підходу до навчально-виховної роботи в школі приділяли в науково-педагогічних дослідженнях В. Беспалько, Ю. Бабанський, М. Данілов, В. Ільїн, М. Кларін, В. Коротов, Н. Кузьміна, М. Лазарєв, Л. Лісіна, Б. Ліхачов, О. Пехота, В. Раєвський та інші.

Структуру педагогічної системи в працях розглядали І. Васильєв, Л. Вікторова, В. Володько, І. Каньковський, Н. Кузьміна, В. Кушнір, А. Ковальов, А. Новиков, Л. Сирин, М. Окса. Проте в їхніх працях не розглядалося питання створення педагогічної системи з конкретною цілеспрямованою виховною метою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз педагогічної практики продемонстрував велику різноманітність підходів до процесу формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. Це викликано, на наш погляд, тим, що в освіті поки що немає методологічної визначеності щодо цього процесу. Педагогічні системи навчальних закладів намагається адаптувати бачення потреб суспільства в соціально активній молоді за допомогою різних педагогічних технологій і методик. Зрозуміло, такі спроби можна вважати позитивним досвідом, оскільки багато керівників і педагогів самостійно шукають шляхи організації діяльності закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), не просто цікаві учням, що не лише дає змогу реалізувати їхній особистісний потенціал, інтереси й потреби, а й забезпечує формування їхньої соціальної активності.

У процесі дослідження діяльності ЗЗСО визначені такі проблеми, які вимагали від нас теоретичного осмислення та практичного вирішення: відсутність у діяльності навчального закладу чітко сформульованої мети процесу формування соціальної активності учнів; відсутність системи освітньої роботи ЗЗСО з формування соціальної активності учнів; брак теоретичних уявлень про засоби діяльності школи, що забезпечують формування соціальної активності школярів; недостатнє методичне забезпечення системи формування соціальної активності учнів.

Метою статті є ознайомлення з особливостями інноваційної педагогічної системи з оптимальними умовами для формування соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти для.

Виклад основного матеріалу. На етапі парадигмальних змін в освіті, коли невизначеність стає реальністю, на наш погляд, ефективною є багатокомпонентна модель педагогічної системи, ком-

поненти якої можуть змінювати зміст залежно від мети й завдань, що ставить перед собою навчальний заклад. Так, у пропонованій інноваційній педагогічній системі діяльність усіх компонентів, окрім загальноосвітніх, спрямована на формування соціальної активності учнів.

Тож для формування соціальної активності учнів нами розроблена багатокомпонентна модель педагогічної системи як однієї з основних педагогічних умов. До складу інноваційної педагогічної системи формування соціальної активності учнів входять структурні й функціональні компоненти. Вона є цілісною та має інтегральні властивості. Основу структурних компонентів становлять діяльність вчителів, учнів, адміністрації та органів самоврядування, а також цілі та зміст освіти, способи взаємозв'язку, наукова й навчальна інформація, освітньо-інформаційний простір.

До функціональних компонентів ми зарахували проектувальний, прогностично-антиципативний, управлінський, оціночний, організаторський, технологічний, конструктивний, комунікативний і соціальний. Структурно-функціональні компоненти нашої педагогічної системи характеризуються взаємною зумовленістю, парними зв'язками, які не дають системі змоги зруйнуватися. На рис. 1 зображено модель інноваційної педагогічної системи формування соціально активної особистості.

У цій моделі проектувальна діяльність включає дії суб'єктів діяльності, пов'язані з «вибудовуванням» завдань, адресованих учасникам освітнього процесу, й найбільш загальних стратегій, розрахованих на весь період. У навчальних закладах проектувальна діяльність визначає постановку цілей, акцентує увагу не лише на загальноосвітніх завданнях ЗЗСО, а й на формуванні соціальної активності учнів.

Технологічна діяльність пов'язана з активною позицією педагога щодо формування соціальної активності учнів. Саме вона є найбільш продуктивною, адже суб'єкт (педагогічний колектив) не випускає з уваги результат та інші структурні елементи педагогічної системи та взаємозв'язки між ними. Тому діяльність педагогічного колективу лежить в основі реалізації технології формування соціально активної особистості.

Безпосередньо з технологічною діяльністю пов'язана організаційна, яка включає дії, пов'язані з організацією вчителем своєї та учнівської діяльності для досягнення визначених результатів, у нашому випадку освітніх, і формування соціальної активності. Тож структурним компонентом, відповідним організаційному, будуть учні, на формування й розвиток яких спрямовані всі зусилля педагогічних працівників.

Проте для учнівського колективу в нашій педагогічній системі властива певна самостійність. Тому до моделі інноваційної педагогічної

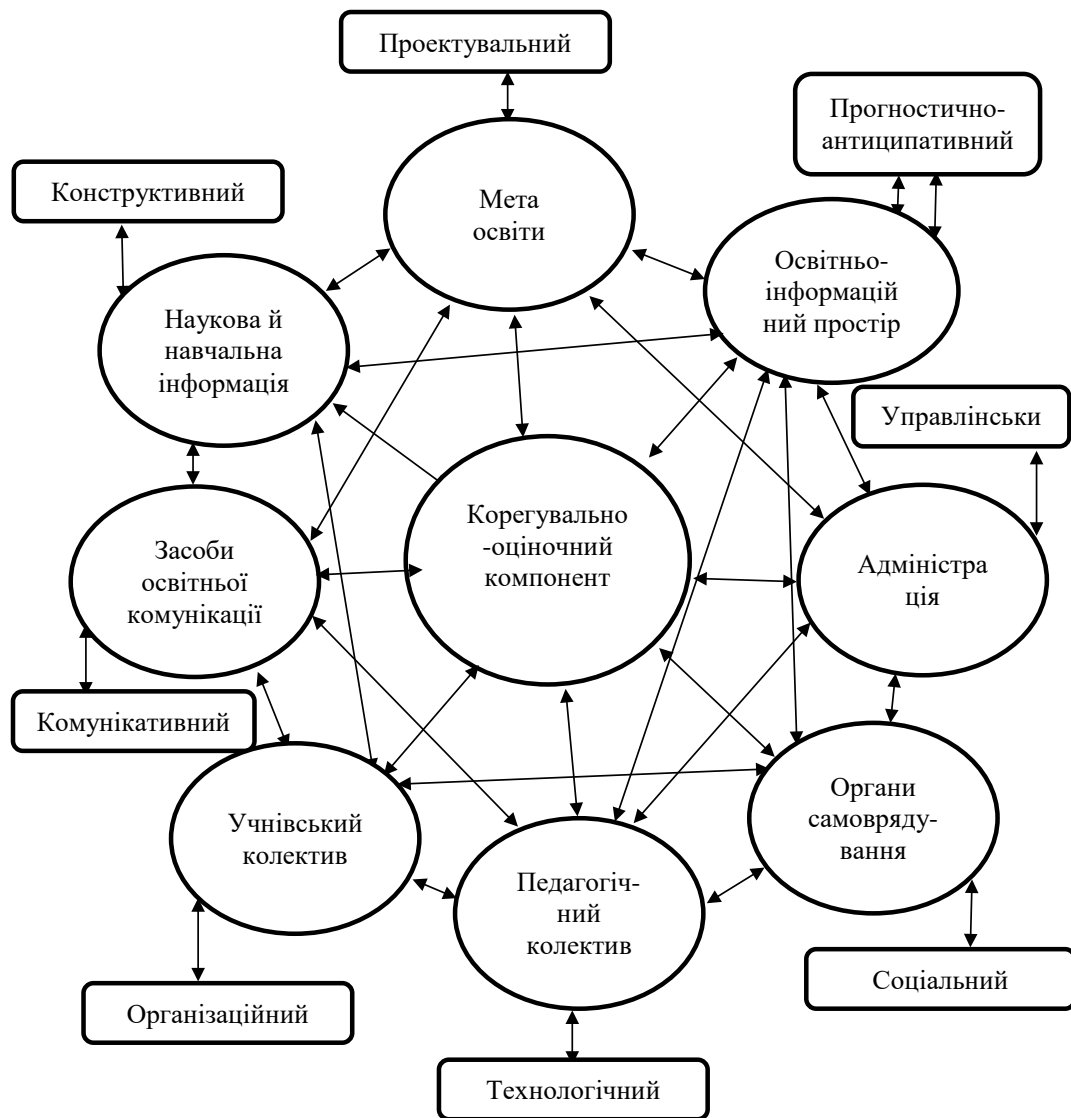

Рис. 1. Модель інноваційної педагогічної системи формування соціально активної особистості

системи формування соціальної активності учнів ми включили компонент соціальної діяльності, яка передбачає цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також наявних у суспільстві соціальних норм, прояв соціальної активності. Найефективнішим структурним компонентом соціальної діяльності, на наш погляд, є самоврядування. Ми пропонуємо запровадити нову форму самоврядування – учнівський менеджмент, який найбільше сприяє розвитку соціальної активності учнів.

Важливим компонентом, на нашу думку, у педагогічній системі є прогностично-антиципативний. Він необхідний для отримання інформації про об'єкт на основі наукових положень і методів, а також для передбачення її діяльності. Сьогодні «важко зрозуміти, що існує насправді, як встановлений наш світ, яким закономірностям він підпорядковується. Соціальна реальність по-різному

тлумачиться, в ній проглядаються різні швидко змінювані тенденції, часто протилежні, філософія й наука не дають більше однозначних пояснень того, що відбувається. Освіта – не єдина, вона розпалася на безліч педагогічних практик, які розвиваються в різних напрямках» [1, с. 34].

Тож прогностика в широкому значенні – це теорія й практика прогнозування. Проте в сучасній науці функція передбачення співвідноситься з поняттям «антиципація». Незважаючи на близькість понять «прогнозування» й «антиципації», не можна ставити знак рівності між ними. Прогнозування як процес вирішує завдання висунення судження про майбутнє на основі аналізу наявних фактів і їх динаміки. А ось антиципація – це передбачення можливих подій, свого роду «випереджальне відображення». Антиципація – більш тонкий «ноосферний» спосіб передбачати події. У цих функцій різні методи дослідження. Якщо

прогностична функція досліджується традиційними педагогічними методами, методами екстраполяції, порівняння, то антиципативна – методом форсайту [2].

Педагогічне прогнозування найчастіше науковцями розглядається як спосіб отримання певної інформації про об'єкт з використанням наукових методів пошуку. У педагогічній системі об'єктами є учень, клас, знання, відносини. Варто зауважити, що педагогічне прогнозування базується на вже наявній інформації, на науково обґрунтованих даних. По суті, прогностичний компонент у педагогічній системі – це спосіб прогнозування можливого, а антиципативний компонент у педагогічній системі можна вважати наслідком розвитку й поглиблення цієї системи, адже динамічність змін у соціумі та освіті, впровадження інновацій неминуче призводять до ризику й невизначеності. Це детермінує значимість проєктних, діагностичних функцій науки, в тому числі педагогіки. Педагогіка має діяти на випередження й передбачення, а не тільки відображати та пояснювати наявні факти й проблеми [4].

Саме розвиток забезпечує інноваційний процес, який створює умови ризику та невизначеності й вимагає не тільки аналізу минулого досвіду (прогностичний компонент моделі), а й передбачення, виявлення закономірностей, що сприяють продуктивності педагогічної системи. Орієнтація на майбутнє дає змогу уникнути кризового стану педагогічної системи, викликаного стрімкими змінами, постійним оновленням, науково-педагогічним прогресом, висуванням та обґрунтуванням цілей, адекватних цивілізаційним змінам [1].

Ми вважаємо, що функціональний прогностично-антиципативний компонент, якому відповідає структурний компонент – освітньо-інформаційний простір, є новим і необхідним компонентом педагогічної системи. Вони не тільки сприяють ефективній реалізації структурно-функціональної моделі формування соціальної активності учнів ЗЗСО, а й дають змогу досліджувати ймовірнісні моделі майбутнього та можливі напрями розвитку освітньо-інформаційного простору навчального закладу.

Для успішної реалізації цілей ЗЗСО необхідно створити освітньо-інформаційний простір, який би сприяв формуванню соціальної активності особистості. Тож освітньо-інформаційний простір нами визначено як педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку соціально активної особистості; інтегрований засіб накопичення та реалізації навчально-виховного й розвивального потенціалу навчального закладу. ОІП є цілісною системою, в якій задіяні й на освітньо-інформаційному рівні пов'язані всі учасники освітнього процесу, а саме: учні, педагоги, батьки (рис. 2).

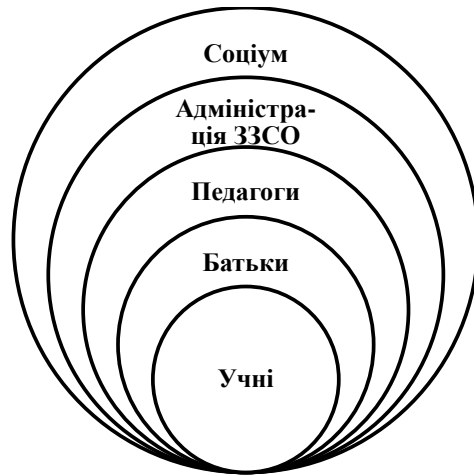

Рис. 2. Взаємодія учасників освітнього процесу в навчальному закладі

Метою освітньо-інформаційного простору є здійснення діагностики й управління навчально-виховним процесом; підвищення інтересу школярів до різних дисциплін; допомога учням залучитися до світового освітньо-інформаційного простору; підвищення якості знань учнів; підвищення готовності педагогів до інноваційної діяльності з формування соціальної активності учнів; упровадження інформаційних технологій в освітній процес; координація навчальної, науково-методичної діяльності освітнього закладу; забезпечення ефективного використання всіх засобів навчання для формування соціально активної особистості; модернізація учнівського самоврядування [2].

Завданнями освітньо-інформаційного простору є такі: забезпечити можливість для успішної соціальної адаптації випускника ЗЗСО до умов інформаційного суспільства; навчити учнів і педагогів орієнтуватися в інформаційному просторі, активно використовувати сучасні інформаційні технології в навчально-виховному процесі й у повсякденній діяльності, сформувати інформаційну культуру; сформувати особу, конкурентоспроможну й успішну в інформаційному суспільстві; створити умови для неперервної освіти педагогів та учнів; створити умови для самореалізації й розвитку творчого потенціалу учнів; розвинути комунікативні здібності учнів і педагогів; забезпечити впровадження спецкурсів і програм, спрямованих на формування соціально активної особистості [2].

Безпосередньо з прогностично-антиципативною діяльністю пов'язана конструктивна діяльність, яка включає дії, пов'язані з композиційною побудовою будь-якої освітньої діяльності, зокрема майбутнього тренінгового заняття, заходу, уроку, екскурсії, програвання різних варіантів їх побудови в умовах освітньо-інформаційного простору та системи приписів, що диктуються нормативними документами, програмами, підручниками,

наявністю наочних посібників, ІКТ, часом, протягом якого має бути вирішено конкретне, поточне педагогічне завдання. Структурним компонентом, що відповідає конструктивному, є наукова та навчальна інформація. Звичайно, це всі нормативні, навчальні та методичні матеріали, які є в навчальному закладі на будь-яких носіях.

Успішність інноваційної педагогічної системи значною мірою залежить від комунікативного функціонального компонента. Комунікативна діяльність як компонент педагогічної системи є найважливішою педагогічною діяльністю, вона розвивається й управляється за законами комунікації. Вона включає дії, пов'язані з установами професійно доцільних взаємин між керівником, учителем, учнем, батьками в безпосередньому контакті. Це забезпечує продуктивне мотивування суб'єктів до вирішення освітніх завдань та отримання позитивного результату з дослідно-експериментальної роботи, зокрема формування соціальної активності особистості. Цьому сприяють усі засоби навчальної комунікації.

Злагодженою роботу освітньо-інформаційного простору навчального закладу, педагогічного й учнівського колективів забезпечує управлінська діяльність з боку адміністрації. На нашу думку, саме управлінська діяльність є одним із головних чинників, що визначають результативність інноваційної роботи в ЗЗСО. Вона вимагає, з одного боку, системності, а з іншого – неформального підходу. Такий підхід виявляється у використанні низки інноваційних технологій, що призводить до досягнення запланованого результату. Серед векторів управління ЗЗСО з інноваційною педагогічною системою формування соціальної активності здобувачів освіти визначили такі: упровадження державного компонента змісту освіти, апробація інноваційних проектів і програм, пошуки нових форм і методів організації освіти; освоєння продуктивних технологій навчання та виховання; створення власної системи формування соціально активної особистості; розроблення нових організаційних структур і механізмів управління; поточне діагностування та корегування інноваційного процесу [2].

Сутність управління в умовах інноваційної педагогічної системи з формування соціальної активності учнів полягає в умінні планувати результат, цілеспрямовано регулювати процес навчання та виховання, в умінні вибирати такі дії, які б забезпечували за найменших витрат сил, часу й засобів ефективність виконання постав-

лених завдань і досягнення мети. Адже результативність навчально-виховної роботи залежить не тільки від сумлінності та майстерності окремих педагогів, а й від організованості та злагодженості діяльності всього педагогічного колективу, цілеспрямованості, зібраності, зосередженості на вирішенні основних завдань, правильності розподілу часу [1].

Важливим для інноваційної педагогічної системи є корекційно-оціночний компонент. Він необхідний для ефективного управління освітньою й експериментальною діяльністю, має виконувати стимулювальну, орієнтувальну, корегувальну та спонукальну функції. Корекційно-оціночний компонент ураховує, що кінцевий результат залежить від того, як саме вирішуються поставлені цілі та завдання, а дії та засоби спрямовані цілісною педагогічною системою на досягнення формування соціальної активності учнів можуть бути високо-, середньо-, низькопродуктивними. У такому випадку необхідним буде аудит, який допоможе вирішити, за рахунок яких саме компонентів системи це відбувається. Зокрема, причиною може бути несформованість будь-якого з компонентів.

Висновки. Отже, запропонована нами інноваційна педагогічна система як одна з педагогічних умов є такою, що здатна до саморозвитку та успішного формування соціальної активності учнів. Вона є сукупністю пов'язаних мікропросторів, мікросередовищ, що утворюють ієрархічну систему навчального закладу, націлену на досягнення максимального освітнього ефекту й формування соціальної активності учнів. Варто зазначити, що питання динамічного розвитку педагогічної системи потребують додаткового дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи: навч. посіб. для викл., студ. вищ. навч. закл. освіти. Київ: Пед. преса, 2000. 198 с.
2. Булавенко С.Д., Коваленко Є.І. Формування соціальної активності учнів: навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 224 с.
3. Канішевська Л.В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: монографія. Київ: ХмЦНП, 2011. 368 с.
4. Кушнір В.А. Характеристика особливостей педагогічних систем. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 83–91.